

Economen past bescheidenheid – binnenkort in NRCHandelsblad

In de tijd van mijn oratie als nieuw hoogleraar, dertig jaar geleden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, had de economie als wetenschap nog wel enig aanzien. Dat kwam in Nederland natuurlijk vooral door Jan Tinbergen, de eerste winnaar van de Nobel prijs, briljant econometrist en begaan met armoede in wat toen “de derde wereld” heette. Toen ik in 1973 als medewerker begon aan de EUR luisterde Nederland aandachtig naar professor Tinbergen uit Rotterdam en professor Jan Pen uit Groningen over “grenzen aan de groei” en de eerste oliecrisis. Economie-professor Johannes Witteveen werd managing director van het Internationale Monetaire Fonds, en de nieuwe premier Joop Den Uyl hechtte aan zijn titel van doctorandus in de economie.

Een jaar of tien later kwam Prins Claus bij ons aan de EUR op werkbezoek. “Waarom is de glans van Tinbergen verdwenen” vroeg hij en daar hadden wij nog wel een antwoord op. Tinbergen was een held op het brede terrein van “ontwikkelingseconomie”, maar geleidelijk was de landkaart van het vakgebied veranderd. In de landbouw-economie waren er specialisten die onderzoek deden naar landbouw in de tropen; onderwijs-economen keken naar scholen in arme landen; demografen brachten wereldwijd trends in kaart in kindertal en levensverwachting. Specialisten in landbouw, onderwijs en demografie konden werken met steeds beter cijfermateriaal en verbreedden hun analyses van de rijke landen in het Westen naar de hele wereld. Dus leerden we veel meer over economie in arme landen, niet van één genie maar door het parallelle werk van landbouweconomen, onderwijsspecialisten en demografen. Een tweede Tinbergen met rekenmodellen op al die terreinen kwam er niet meer.

Nu is er veel meer aan de hand dan het heimwee van onze Prins naar een tweede Tinbergen. De Engelse koningin bezocht vorig jaar de London School of Economics en wilde weten waarom economen er tegenwoordig zo vaak naast zitten. Het vakgebied is grondig in diskrediet geraakt, en ik zie dat nu ook al aan de keuzes van onze studenten. Die leren in het eerste jaar de regels van de dubbele boekhouding en gaan dan de diepte in met drie vakken over management accounting. Ook leren ze om informatie geschikt te maken voor het management van bedrijven. Dat is wat economie betekent voor de meeste studenten en het is even belangrijk voor hun carrière als dertig jaar geleden. Misschien zelfs nuttiger dan een generatie terug, want software en computers kunnen zo veel meer. Elke student kan op de PC jaarverslagen van bedrijven oproepen en analyseren of grafische voorstellingen maken van marketing surveys met tienduizenden respondenten.

Met management accounting en met marketing gaat het goed, maar de macroeconomie is er lelijk aan toe. Zelf zag ik dat voor het eerst toen ik in 1988 en 1989 een paar maanden werkte

bij het Internationale Monetaire Fonds. De landenspecialisten vlogen voorin het vliegtuig van Washington DC naar hoofdsteden van alle 180 lidstaten voor de jaarlijkse consultatie en – zonodig – voor stellig advies aan de lokale regering in tijden van crisis. Op het hoofdkantoor werkten hun collega's in de onderzoeks-afdeling overuren om artikelen geplaatst te krijgen in wetenschappelijke tijdschriften van hun vrienden in MIT of Harvard. Dat lijkt een gezonde taakverdeling, maar was het niet. De landenspecialisten lazen niet wat hun collega's schreven want dat was veel te wiskundig en abstraheerde van de realiteit; de researchers hadden geen tijd voor verhalen uit de wijde wereld, want dat waren maar anekdotes, die niet pasten in hun streng wiskundig denkraam. En evenmin hadden de onderzoekers interesse in de voorspellingen van het IMF voor de wereldeconomie want die kwamen uit een groot rekenmodel dat voor de academische economen al lang als veel te willekeurig en ontheoretisch had afgedaan.

Vier maanden kon ik er werken en nooit zag ik enige zinvolle interactie tussen de drie kampen. Intussen hebben de theoretici veel wetenschappelijke tijdschriften overgenomen, maar helaas kunnen ze ons niet betrouwbaar voorspellen of Engeland wijs doet met zware bezuinigingen nú of dat de VS beter af is met onduidelijke bezuinigingen straks. De Nobelprijswinnaars zijn het niet met elkaar eens: Lucas en Becker zijn stellig over de noodzaak om snel en hard te bezuinigen; Krugman en Stiglitz willen liever vooralsnog een groter tekort op de begroting.

In de wetenschappelijke tijdschriften hebben Lucas en zijn volgelingen het meeste gezag omdat hun wiskundige aanpak van de economie voor de theoretici overtuigender is dan de meer essayistische en historische benadering van Krugman en Stiglitz. Artikelen in top-tijdschriften proberen met strenge logica de dynamiek van de economie in kaart te krijgen. Daarover schrijven twee vooraanstaande Europese economen, Demeulemeester en Diebolt, terecht dat zulke wiskundige constructies “help us to think about a complex issue, but are not true representations of the complexity itself”. Wiskundige economen koken heel precies maar in kleine pannetjes met een minimum aan ingrediënten omdat anders de dynamiek te gecompliceerd wordt.

Er komt al een reactie: een van zeldzame Amerikaanse economen die reputatie heeft gewonnen in de huidige crisis is prof Ken Rogoff van Harvard. Hij voorspelde al in 2009 het moeizame herstel uit de crisis door het gemiddelde historische patroon uit te rekenen van eerdere crises mét en zonder een bijkomende financiële implosie. Zijn conclusie: een crisis die meer is dan een recessie in het bedrijfsleven maar ook het bankwezen verwondt, duurt langer, is dieper en kan niet snel worden aangepakt met een lage rente en een tijdelijk hoog begrotingstekort. Hier zien we 's wereld's topexpert voor internationale crises aan het werk en hij presenteert – net als Milton Friedman veertig jaar geleden in zijn baanbrekend werk over geld en inflatie – eenvoudige gemiddeldes en gebruikt die om een paar vuistregels te

formuleren. Geen delicate theorieën met hogere wiskunde, maar een simpele, robuuste analyse van de lessen uit het verleden.

Zo'n bescheiden aanpak werkte vijftig jaar geleden voor Friedman en nu voor Rogoff. Beleidsmakers luisteren al meer naar hem dan naar de overtrokken retoriek van de nobelprijswinnaars die nog steeds in de media hun recepten voorschrijven met de stelligheid van keizers in nieuwe kleren.

Bescheidenheid is altijd goed, zeker voor economen, en nog eens extra in deze crisis die om drie redenen moeilijker is in te schatten dan eerdere recessies in de economie. Allereerst zijn de problemen in de VS, Spanje en andere landen dit keer vooral in de woningmarkt, terwijl alle eerdere spectaculaire prijsdalingen in onroerend goed in de na-oorlogse periode de commerciële sector troffen, vooral winkelcentra en kantoren. De commerciële sector is in omvang ongeveer drie keer kleiner dan de huizenbouw en de financiering van winkelcentra etc. is in de rijke landen meer sophisticated geworden. In 1992 gingen Zweedse banken nog failliet op ondoordachte investeringen in onroerend goed in Brussel (..hoofdstad van de EU, markt kan alleen maar stijgen). Na die ramp werden de banken voorzichtiger en verschoof de financiering naar de Rodamco's en de Wereldhave's. Stort de markt in, dan gaan geen banken meer failliet, maar dalen de koersen van zulke beleggingsfondsen en dat is zuur voor de aandeelhouders maar veroorzaakt geen cascade van paniek en faillissementen.

Onze crisis treft niet alleen de kantoren en de winkelcentra, maar vooral de veel grotere huizenmarkt en dus zijn meer bouwvakkers werkloos. Huizenbezitters moeten hun schulden saneren terwijl de huizenprijzen nog verder dalen, kunnen moeilijker verhuizen voor een nieuwe baan en gebruiken geld van een tijdelijke belastingverlaging (Obama's nieuwe voorstel in de VS) waarschijnlijk niet in de supermarkt, maar om schuld af te lossen en daar hebben de winkeliers niets aan. We hebben niet genoeg cijfermateriaal uit de geschiedenis voor een rekenmodel voor zo'n scenario en moeten het dus doen met prof Rogoff's simpele en sombere waarschuwing dat een bancaire crisis gemiddeld veel langer duurt dan een "gewone" recessie.

Ten tweede is in deze crisis cruciaal dat banken als ING en Fortis niet tevreden waren met de organische groei van hun business door meer rekeninghouders, maar om sneller te groeien enorme bedragen hadden geleend bij andere partijen in de kapitaalmarkt. Het was altijd al onlogisch dat een bank veilig geld kon verdienen door geld te lenen van andere professionele beleggers en dat geld dan tegen een hoger rendement uit te zetten. Waarom hadden die professionele geldschieters niet zelf die kansen gegrepen en zo de bonussen van de bankiers-tussenpersonen uitgespaard? Hadden we nog maar de oude postgiro die werkte met het geld van de rekeninghouders zonder er nog eens riskant bij te gaan lenen om sneller te groeien! Oud-president Wellink van De Nederlandsche Bank draagt hier een zware schuld door destijds ABNAmro en ING aan te moedigen om na te denken over een fusie – dat zette de bankiers aan

om maximaal te gaan lenen, sneller te groeien dan de concurrent en dan de jager te kunnen zijn in plaats van de prooi. De laatste paar jaar hebben de Bank of England en veel academische economen gepleit voor banken die weer als vanouds groeien met hun klanten en niet kunstmatig er boven op gaan lenen, maar de bankiers zien hun bonussen in gevaar en dreigen met het eind van de wereld als daar regels voor komen. Al die onzekerheid is een tweede, nieuwe faktor in de huidige crisis.

Ten slotte is – opnieuw vooral door misinformatie van bankiers – het normale recept om een bancaire crisis op te lossen in twijfel geraakt. Dit is de correcte volgorde waarin de overheid partijen moet beschermen als een bank failliet gaat: allereerst de gewone rekeninghouders, dan de belastingbetalers, daarna de professionele partijen die aan zo'n bank geld hebben geleend en ten slotte de aandeelhouders. Eerst in de herfst van 2008 en nu opnieuw met de crisis in de Eurozone, proberen de bankiers onze politici te overtuigen dat de belastingbetalers steun moeten geven aan de professionele geldschieters omdat anders grote Europese banken omvallen. Eigenbelang van de bankiers, maar opnieuw een bron van politieke onzekerheid die geen plaats heeft in de theoretische modellen (en evenmin in de rekenmodellen van het IMF).

Wat weten economen dan nog, behalve dat een financiële crisis ernstiger is dan een gewone recessie? Wat wij in Rotterdam al voorlegden aan Prins Claus geldt gelukkig nog steeds: op de praktische deelgebieden als onderwijs-economie en landbouweconomie is er gestage vooruitgang, vooral ook door steeds beter cijfermateriaal. Alleen de macroeconomie is ernstig ziek. Ik verwacht een reactie wég van subtiel ronddraaien in kleine theoretische circels naar meer historische en internationaal vergelijkende research. Waarschijnlijk ook met meer ruimte voor inzichten uit de sociale psychologie. We hebben geen theoretisch model dat adequaat is voor deze crisis, maar we weten bij voorbeeld wel uit het verleden dat het goedkoper (en billijker) is om Griekenland failliet te laten gaan dan eindeloos grote Franse banken met belangen in Griekenland bij te plempen met geld van de Europese belastingbetalers. Die regel volgt zonneklaar uit historische analyses van eerdere ongelukken. “Een gemiddeld patroon uit het verleden” – het is minder dan een theoretisch wiskundig bewijs, maar het zou in September 2011 genoeg moeten zijn om de botte dreigementen van de bankiers met scepsis te bezien.

Eduard Bomhoff is sinds 1981 hoogleraar economie – met een korte onderbreking in 2002 toen hij kon helpen om de wachtlijsten in de Nederlandse zorg te verkorten. Over de crisis publiceerde hij in 2009 “Uitgekleed – Hoe onze welvaart verdween” (uitgeverij Balans) .